

BETTELHEIM BERNÁT NAPLÓJA

Írta: VASVÁRY ÖDÖN

New Yorkban "Pacific Overtures", címmel egy zenés, énekes, táncos szindarabot játszanak jó pár hete, azt hiszem, sikerrel. Én ilyesmiről nem szoktam írni, mivel azonban ennek a zenés játéknak háttérében magyar vonatkozások is vannak, ezekre rámutatni érdemesnek tartom. Maga a háttér nevezetes, történelmi szempontból is, mert azzal a látogatással foglalkozik, amellyel 1853-ban az Egyesült Államok megpróbált ajtót nyitni a titokzatos Japán felé.

Vasváry Ödön

Akkor jelentek meg az első amerikai hadihajók egy japán uralom alatt álló szigetnél, amelyről a világon alig tudott valaki, amely azonban majdnem száz év múlva világtörténeti jelentőségű hely lett: a szörnyű emlékéü Okinawa sziget, amelynek három hónapig tartó rettenetes ostroma sok tizezer fiatal katona életébe került.

Sok lakatlan apró sziget mellett 55 népes sziget van a Ryu-Kyu nevű szigetcsoportban, amelyek között a hatvan mérföld hosszú és tíz mérföld széles Okinawa a legnagyobb. Ennek Naha nevű kikötő fővárosa előtt jelentek meg Commodore Matthew C. Perry amerikai hadihajói, először három, azután több is, 1853 május 26-án. A cél Japán megnyitása volt a nyugati civilizáció számára. Az amerikai sas akkor már mutogatni kezdte körmeit a világ felé. A cél természetesen nem volt önzetlen és a Japán felé nyújtott amerikai gesztus nem volt egészen mentes minden hátsó gondolattól: az Egyesült Államok nem kereskedelmi, hanem hadihajókat küldött a világtól elzárt ázsiai országhoz, amelyeknek meg nem szólalt ágyui nem mondtak ugyan semmi meghallható üzenetet, — amit azonban a némaság dacára is megértettek azok, akiknek szólt.

Mik voltak az expedíció fent említett magyar vonatkozásai? Három is volt: egyik az, hogy Perry

zászlós vezérhajója, az expedíció második szakaszában ugyanaz a „Mississippi” volt, amely Kossuth-ot és kíséretét elhozta a kisázsiai internáltságból, a másik, hogy a történetben egy magyar ember is szerepel, akinek, mint a helyi nyelvet értő tolmácsnak fontos szerep jutott a hatóságokkal való tanácskozásokban, a harmadik pedig, hogy a későbben jött „Plymouth” nevű hajón magyar fiuk is szolgáltak, mint tengerészek.

A hajó nevét Kossuth felejthetetlen amerikai útja iktatta be a magyar történelembe. A magyar ember, aki mint tolmács szerepelt, mint orvos-misszionárius került a szigetre, a pozsonyi születésű és Pesten iskolázott dr. Bettelheim Bernát volt, aki későbben a polgárháboruban mint sebészorvos szolgált az északi hadseregben; ugyancsak a polgárháboruban a „Mississippi” is szerepet játszott, de a déliek elsüllyesztették. A „Plymouth” hajón szolgáló magyar fiuk számát és nevét nem tudjuk, de a híradásokban kifejezetten benne van, hogy ezen a hajón több magyar fiu is szolgált, akik bizonyára nagy örömmel beszélgettek a magyarul is jól tudó Bettelheimmel. Sőt: a hajó tisztjei és legénysege még egy nagy ezüst serleget is ajándékoztak Bettelheimnek, nagyrabecsülésük jeléül („as a token of esteem”), 1853 decemberében. Hogy ezt mivel érdemelte ki Bettelheim, nem tudjuk. Többször prédikált nekik.

A Perry féle expedíció részleteit a történelem részletesen megőrizte. Nagy irodalma van, amelynek egyik nagyon fontos részét éppen Bettelheim szolgáltatta abban a gondosan és részletesen megírt naplóban, amit vezetett és amely csak nemrégiben került elő, sajnos, nem a maga teljességében. Egy része tűzvészben pusztult el, másik részét férgek rágták szét, de nagy szerencsére éppen a legfontosabb, történelmi értékű adatokat tartalmazó részek megmaradtak.

Bettelheim, igen érdekes ember volt. Már mint gyerek nagy tehetség jellemezte. Már nyolc éves korában a magyar mellett héberül, németül és franciául beszélt, irt és olvasott, sőt: gyerekes verseket is irt. Járt iskolába Nagyváradon, Debrecenben és Pesten, ahonnét Olaszországba került és a páduai egyetemen kapott orvosi diplomát. Bejárta Európa több országát, majd Egyiptomban állapodott meg, mint katonai sebészorvos, majd ugyanilyen minőségben Törökországban szolgált. A kisázsiai Szmirnában a zsidó hitről áttért a kereszténységre. Rövidesen Franciaországban hitvitákat rendez, majd Londonba kerül ahonnét az akkoriban alakult, angol haditengerész tisztek által fenntartott missziós társaság a Japán fennhatóság alatt levő, Ryu-Kyu sziget-csoport Okinawa nevű szigetére küldte hittérítőnek.

1846-ban ért oda. Akkor már nős, két gyermekes apa, második gyermeke, egy fiu, az Ázsiába vivő hajón született. Megérkezésének érdekes epizódjai voltak: A külön kis sziget-királyság urai cseppet sem voltak elragadtatva az idegen hajó érkezésétől, még kevésbbé attól, hogy azok misszionáriust vittek nekik. Kereken meg is tagadták a partraszállási engedélyt. Amig azonban a hajón a tárgyalások folytak, Bettelheim módot talált rá, hogy feleségével, kis leányával és az ujszülött fiuval titokban csónakba szálljon és szárazföldre jusson.

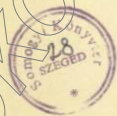
Ott nagy konsternációval fogadták őket, és mivel már este volt, alig tudták, mit csináljanak velük: végre a

kis városon kívül, egy már régen nem használt bálvány templomba vitték őket éjszakára. Másnap reggel azonban a hajónak már hült helye volt: a hittérítő családot egyszerűen otthagyták, valószínűleg előzetes megbeszélés alapján.

Bettelheimnek azonban, aki igen kemény legény volt, éppen ez kellett. Az új helyen egyszerre berendezkedett, ahogy tudott és majdnem tíz esztendőig el sem hagyta, akármennyi megaláztatáson és üldöztetésen kellett is keresztül mennie. Hogy életben maradt és testileg aránylag keveset bántották, annak köszönhető, hogy erőszakos, excentrikus életmódja és viselkedése révén a sziget vezetői és a lakosság kissé hibbantnak tartották és testileg nem igen nyultak hozzá. Más módokat azonban bőven találtak arra, hogy életét pokollá tegyék. Majdnem tíz esztendő alatt egyetlen egy embert sikerült „kereszténnyé” tennie, akinek azután szintén bőven kijutott az üldözésből, börtönben is halt meg, ahol állítólag agyonverték.

Perry az első perctől kedvelte Bettelheimet, akihez mindig udvarias és szives volt. Ennek egyik oka az volt, hogy igen nagy hasznát vette a hittérítőnek, aki mint valósággal nyelv-zseni, már akkor jól beszélte a helyi kínai dialektust, akkor már

jó részben el is készült a biblia egyes részeinek arra a nyelvre való fordításával. Ezért készséggel teljesítette Bettelheim sirva előadott kérését, hogy vigye el őket Amerikába, mert az ottani életet nem bírják tovább.

Bettelheim naplójából a történelmi nevezetességű látogatás sok olyan érdekes epizódját ismerjük meg, amiket az eddigi források nem emlitenek. Nagyon érdekes volt például a Kossuth „Mississippi”-jén tartott „szinelőadás”, amelyre hivatalosak voltak s amelyen különösen a néger tengerészek produkciói tetszettek nekik. A több hónapra terjedő látogatás alatt a bennszülöttek és az idegenek kicsit összemlekedtek, úgy hogy a főemberek egy öreg harangot is ajándékoztak az amerikaiaknak. Ez a harang ma Annapolisban van, a haditengerészeti főiskola muzeumában. Bettelheim élete utolsó részét Illinois államban töltötte, 1870-ben halt meg, 59 éves korában. 1926-ban tíz nemzet adományából diszes márványemléket emeltek emlékére (a magyar nem volt köztük) és ez az emlékmű csodálatosképpen épen maradt a szörnyű világháborús ostrom után is. Jó lenne megszerezni a képét.

